

Людмила Остафійчук

Головне управління Міндоходів у Чернівецькій області

НЕПОВАГА ДО СУДУ В УКРАЇНСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Liudmyla Ostafiichuk

Main Department of the Ministry of Revenues in Chernivtsi region, Ukraine

CONTEMPT OF COURT IN THE UKRAINIAN LEGISLATION

The authority of a court, dignity and honor of people who participate in the implementation of judiciary and parties to the dispute are the important conditions for execution of court functions. Display of contempt to a court adversely affects not only the course of process, but on execution by court of assigned tasks to protect the rights and freedoms of man and citizen, public order and safety, and also deprive the trial of its educational role. In this article the concept of "contempt of court" in the current legislation of Ukraine and the emphasis on the absence of a separate legal act that would define a complete list of offenses that fall under its definition was under consideration. A manifestation of contempt of court as a result of the absence of legal culture and consciousness of citizens was analysed. Noted that increasing of credibility of the judiciary may prevent violation of ethical behavior of the trial participants.

Key words: independence of a judge, contempt of court, administrative responsibility, authority, participant to a process.

Вступ. Місце суду в системі органів державної влади та його роль у захисті прав і свобод людини та громадянина визначає рівень розвитку демократії в суспільстві. Забезпечення відповідного порядку у здійсненні державних владних повноважень судом є гарантом реалізації суверенітету держави. Правове становище судової влади, її функції і певний порядок діяльності створюють чітку правову основу для охорони прав особи як при їх порушенні, так і при їх захисті. Організація та здійснення правосуддя базуються на правових принципах, які закріплені в Конституції України (ст.ст. 126, 129)¹ та Законі України «Про судоустрій та статус суддів» (ст. 6)² від 7 липня 2010 р. № 2453-VI, серед яких одними з найважливіших гарантій здійснення правосуддя є принципи незалежності й недоторканності суддів. Незалежність суддів – важливий принцип правосуддя, його значення полягає у створенні суддям умов для здійснення правосуддя, за яких вони могли б розглядати справи і приймати рішення відповідно до Конституції, законів й інших правових актів, керуючись своїм внутрішнім переконанням і правосвідомістю, заснованими на дослідженні всіх обставин справи в сукупності³. Такі умови можна створити тільки за відсутності будь-якого впливу у здійсненні правосуддя. Втручання у здійснення правосуддя забороняється і тягне за собою юридичну відповідальність. Питання щодо відповідальності за прояв неповаги до суду були відображені ще за радянських часів у Законі СРСР «Про відповідальність за неповагу до суду» від 2 листопада 1989 р. В Україні відповідальність за неповагу до суду передбачена ст. 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення, відповідно до якої за прояв неповаги до суду може застосовуватись тільки штраф. Повага до суду є важливим елементом загальної правової культури, гарантією своєчасного розгляду та вирішення справ різних категорій у суді. Водночас не слід забувати, що і суд (суддя) зобов'язаний зі свого боку підтримувати авторитет судової влади в суспільстві і власними морально-етичними складовими статусу⁴, і шляхом притягнення до відповідальності осіб, які виявляють неповагу до суду.

¹ Конституція України 1996 (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>> (2014, грудень, 28).

² Закон про судоустрій і статус суддів України 2010 (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2453-17>> (2014, грудень, 28).

³ Юзікова, Н.С. (2007). *Судові та правоохоронні органи України: навчальний посібник*. Київ: Істина, 58.

⁴ Бринцев, В.Д. (2010). *Стандарти правової держави: втілення у національну модель організаційного забезпечення судової влади*. Харків: Право, 242.

Постановка завдання. До питань відповідальності за неповагу до суду в контексті вітчизняного та зарубіжного досвіду у своїх працях зверталися В. С. Князєв, Ю. В. Калашник, О. О. Марченко, І. Я. Русенко та ін. Але питання прояву неповаги до суду як наслідок відсутності правової культури та свідомості громадян – учасників процесу і, можливо, недостатності авторитетності судової влади потребує подальшого дослідження. Метою цієї статті є дослідження проблематики відсутності в українському законодавстві окремого нормативно-правового акта, який би визначав повний перелік діянь, що підпадають під визначення «неповага до суду», а також взаємозв'язку «особа, яка бере участь у справі, – авторитет суду, судді» в контексті питання відповідальності за неповагу до суду.

Результати дослідження. Необхідність формування суду як незалежного інституту, здатного ефективно виконувати свої обов'язки із забезпечення належного функціонування права у всіх сферах українського суспільства, була пов'язана із системними перетвореннями, що відбулися в 90-х роках ХХ ст. Із здобуттям Україною статусу незалежної держави знайшли відображення та правове закріплення нові підходи до розуміння судової демократії, гарантій її реалізації. З прийняттям Закону України «Про статус суддів» від 15 грудня 1992 р. № 2862-ХІІ були вперше визначені принципи самостійності судової гілки влади, що полягали в гарантії забезпечення незалежності суддів (ст. 11), недопустимість втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя (ст. 12), недоторканність суддів (ст. 13), відповідальність за неповагу до суду або судді як у приміщенні суду, так і за його межами (ст. 14)¹. Цим Законом були вперше визначені діючі й до цього часу юридичні гарантії незалежності суддів, відповідальність за втручання в судову діяльність і неповагу до суду, права суддів і обов'язковість їхніх вимог для всіх державних і громадських органів і організацій, інститути суддівського самоврядування (конференції, кваліфікаційні комісії), захист незалежності суддів, а також порядок дисциплінарного провадження щодо судді.

З прийняттям 1996 р. Конституції України було закріплено гарантії незалежності й недоторканності суддів. Зокрема, ст. 126 Конституції України заборонено вплив на суддів у будь-який спосіб, а ст. 129 Конституції України закріплено норму, відповідно до якої за неповагу до суду і судді винні особи притягаються до відповідальності².

Основні положення Закону України «Про статус суддів» від 15 грудня 1992 р. № 2862-ХІІ були пізніше розвинуті та розширені в Законі України «Про судоустрій та статус суддів» від 7 липня 2010 р. № 2453-VI. Так, за змістом ст. 6 цього Закону суди здійснюють правосуддя самостійно, здійснюючи правосуддя, суди є незалежними від будь-якого незаконного впливу, втручання у здійснення правосуддя, вплив на суд або суддів у будь-який спосіб, неповага до суду чи суддів, збирання, зберігання, використання і поширення інформації усно, письмово або в інший спосіб з метою завдання шкоди авторитету суддів чи впливу на безсторонність суду забороняється і тягне за собою відповідальність, установлену законом. Незалежність судді забезпечується в тому числі заборонаю втручання у здійснення правосуддя та відповідальністю за неповагу до суду чи судді. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові та службові особи, а також фізичні і юридичні особи та їх об'єднання зобов'язані поважати незалежність судді й не посягати на неї. А ст. 49 цього самого Закону встановлено, що прояв неповаги до суду чи судді з боку осіб, які є учасниками процесу або присутні в судовому засіданні, тягне за собою відповідальність, установлену законом³.

Відповідальність за прояв неповаги до суду передбачено ст. 185³ Кодексу України про адміністративні правопорушення. Неповага до суду, що виразилась у злісному ухиленні від явки в суд свідка, потерпілого, позивача, відповідача або в непокоренні зазначених осіб та інших громадян розпорядженню головуєчого чи в порушенні порядку під час судового засідання, а так само вчинення будь-ким дій, які свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил, - тягнуть за собою накладення штрафу від двадцяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Злісне ухилення експерта, перекладача від явки в суд - тягне за собою накладення штрафу

¹ Закон про статус суддів 1992 (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2862-12>> (2014, грудень, 28).

² Конституція України 1996 (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>> (2014, грудень, 28).

³ Закон про судоустрій і статус суддів України 2010 (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2453-17>> (2014, грудень, 28).

від двадцяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян¹.

В Україні немає окремого нормативно-правового акта, який би визначав повний перелік діянь, які підпадають під визначення поняття «неповаги до суду», оскільки правила поведінки в судовому процесі встановлені також Господарським процесуальним кодексом, Кримінальним процесуальним кодексом України, Цивільним процесуальним кодексом України та Кодексом адміністративного судочинства України.

На противагу зазначеному, у колишньому СРСР діяв Закон «Про відповідальність за неповагу до суду» від 2 листопада 1989 р., згідно з яким неповагою до суду було: втручання у вирішення судових справ (ст. 1), погроза щодо судді чи народного засідателя (ст. 2), образа судді або народного засідателя (ст. 3), невиконання судового рішення (ст. 4), прояв неповаги до суду (ст. 5), перешкоджання явці до суду народного засідателя (ст. 6), невжиття заходів щодо окремої ухвали (постанови) суду або подання судді (ст. 7). Відповідно до цього Закону, втручання у вирішення судових справ, погроза щодо судді чи народного засідателя, образа судді або народного засідателя, невиконання судового рішення вважалися злочинами проти правосуддя, а перешкоджання явці до суду народного засідателя та невжиття заходів щодо окремої ухвали (постанови) суду або подання судді – адміністративними правопорушеннями. Статтею 8 цього Закону було надано дозвіл про можливість установа відповідальності й за інші діяння, що свідчать про неповагу до суду, законодавством союзних республік².

Під проявом неповаги до суду Закон СРСР від 2 листопада 1989 р. визначав: «Неповага до суду, що виразилась у злісному ухиленні від явки в суд свідка, потерпілого, позивача, відповідача або в непідкоренні зазначених осіб та інших громадян розпорядженню головуючого чи в порушенні порядку під час судового засідання, а так само вчинення будь-яких дій, які свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил» (ст. 5)³. Указом Президії Верховної Ради Української РСР «Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів Української РСР»⁴ від 4 травня 1990 р. № 9166-XI Кодекс Української РСР про адміністративні правопорушення було доповнено ст. 185³ «Прояв неповаги до суду», яка залишалася чинною в незмінному стані ще донедавна. Осіб, які згадуються в ч. 1 зазначеної статті, можна було піддати адміністративному арешту на строк до п'ятнадцяти діб, але Законом України «Про судоустрій і статус суддів» до ст. 185-3 КУпАП було внесено зміни, відповідно до яких за прояв неповаги до суду може застосовуватись тільки штраф.

Поважати професійну честь і гідність судді – це визнавати посадову особу судової влади правомочною представляти судову владу і не вчиняти будь-яких дій, які заподіюють шкоду або перешкоджають здійсненню професійних функцій. Такі дії, на переконання Л. М. Москвич, свідчать у першу чергу про те, що людина не визнає статусу судді, його здатності вирішувати всі правові конфлікти на основі загальних правових норм, не визнає обов'язковості рішень судді, ігнорує судову (а відтак, і державну) владу в цілому⁵. Така поведінка має бути покарана. Разом із тим і судді зобов'язані захищати свою незалежність. Держава, закон, суспільство в принципі не можуть до кінця захистити незалежність суддів. Вони можуть створити умови для захисту незалежності, але основний тягар лежить на судді. Він повинен вміти протистояти найбрутальнішому тиску, хоча це буває зазвичай рідко, вважає А. Е. Жалінський⁶.

Аналогічні роз'яснення судам було надано Пленумом Верховного Суду України в постанові «Про незалежність судової влади» від 13 червня 2007 р. № 8. При здійсненні правосуддя судді повинні утверджувати гарантовану Конституцією та законами України незалежність та

¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення 1984 (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України. <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/page11>> (2014, грудень, 28).

² Закон про відповідальність за неповагу до суду 1989 (Верховный Совет Союза Советских Социалистических Республик). Сайт Консультант Плюс. <<http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=ESU;n=1642>> (2014, грудень, 28).

³ Закон про відповідальність за неповагу до суду 1989 (Верховный Совет Союза Советских Социалистических Республик). Сайт Консультант Плюс. <<http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=ESU;n=1642>> (2014, грудень, 28).

⁴ Указ про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів Української РСР 1990 (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України. <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/9166-11>> (2014, грудень, 28).

⁵ Марочкін, І.Є., Крючко, Ю.І., Москвич, Л.М. (2009). Статус суддів. Харків: Право, 47-48.

⁶ Жалинский, А.Э. (1997). Профессиональная деятельность юриста. Ведение в специальность. Москва: Издательство БЕК, 234.

самостійність судів, підвищувати авторитет судової влади, забезпечувати обов'язковість судових рішень шляхом справедливого, неупередженого і своєчасного розгляду та вирішення судових справ, дотримання присяги судді, належного правового реагування на факти тиску на них, втручання в судову діяльність та інші протиправні посягання на правосуддя.

За наявності підстав вважати, що відбувається посягання на незалежність судді щодо неупередженого вирішення судових справ, він повинен вжити заходів для припинення такого посягання та притягнення винних осіб до встановленої законом відповідальності (п. 1)¹.

Виходячи з того, що вплив на суддів тягне юридичну відповідальність, суди у всіх випадках втручання в їхню діяльність і прояву неповаги до суду або судді повинні виносити окремі ухвали чи постанови, а якщо в таких діях вбачаються ознаки відповідного злочину - реагувати згідно з вимогами кримінально-процесуального законодавства України.

Суди повинні належним чином реагувати на порушення учасниками процесу та іншими присутніми в залі судового засідання особами встановленого законом і судом порядку розгляду справ та за наявності підстав вирішувати питання про притягнення винних у вчиненні таких порушень до відповідальності (п. 3)².

Владний характер повноважень суду повинен виявлятися насамперед у тому, що вимоги та розпорядження суддів при здійсненні ними своїх повноважень мають бути обов'язковими для всіх державних органів, громадських об'єднань, посадових осіб, інших юридичних та фізичних осіб. Наприклад, інформація, документи та їх копії, необхідні для здійснення правосуддя, надаватися на вимогу суду у визначений строк. Суддя має право вимагати проведення ревізій, перевірок, експертиз. Для усунення перешкод у здійсненні правосуддя суд (суддя) має право вжити заходів процесуального примусу: щодо підсудного це такі заходи, як арешт, застава, підписка про невиїзд, привід, накладення арешту на майно. Рішення і розпорядження суду також обов'язкові для всіх учасників процесу. За порушення порядку в судовому засіданні головуєчий застосовує передбачені законом заходи реагування. Зокрема, особі, яка порушила порядок під час розгляду справи, головуєчий робить попередження. При знехтуванні таким попередженням і повторному вчиненні дій, що порушують порядок у залі суду, за окремою ухвалою головуєчого особи, які беруть участь у справі, свідки, експерти, перекладачі можуть бути видалені із зали судового засідання. Якщо ж такі дії вчинені слухачами, які не наділені процесуальним статусом у справі, вони можуть бути видалені із зали судового засідання на підставі розпорядження головуєчого.

У даному контексті заслуговує на увагу взаємозв'язок «особа, яка бере участь у справі, - авторитет суду, судді».

Петро Баренбойм у своїй книзі «Перша Конституція Світу. Біблійні корені незалежності суду» зауважує, що рішення біблейських суддів виконувалися тому, що вони володіли високим моральним авторитетом, а сам суд носив третейський характер, тобто був добровільно обраним спірними сторонами³.

Справжня влада – це не саме позбавлення волі підвладних, а певне підпорядкування і впорядкування їхніх воль. Це формування такої залежності, за якої людина поступається владній настанові не через страх або з розсудливості, а з власної волі, внаслідок визнання і прийняття авторитетності, необхідності, вираженням якої є владна настанова. Будь-яка влада тільки тоді є владою, коли її настанови, накази, повеління сприймаються підвладними як дійсно обов'язкові та необхідні від самого ества, а їх невиконання – як порушення правди життя⁴.

Саме тому норми про відповідальність за правопорушення у сфері правосуддя становлять не лише важливу гарантію щодо забезпечення незалежності суду, а й мають запобіжне значення та повинні захищати від втручання під страхом покарання.

Висновки. Таким чином, поняття «неповага до суду» на даний час у діючому законодавстві України значно звужено, а сам «прояв неповаги до суду» може бути покараний, якщо був учинений

¹ *Постанова про незалежність судової влади 2007* (Пленум Верховного Суду України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-07>> (2014, грудень, 28).

² *Постанова про незалежність судової влади 2007* (Пленум Верховного Суду України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-07>> (2014, грудень, 28).

³ Баренбойм, П. (1997). *Первая Конституция Мира. Библийские корни независимости суда*. Москва: Белые альвы, 66.

⁴ Самохвалов, В. (2010). *Загальна теорія судової влади: системно-правові аспекти розвитку*. Київ: Юстиніан, 36-37.

у приміщенні суду або під час судового засідання. Неповага до суду чи судді це перш за все прояв відсутньої правової культури та свідомості громадян – учасників процесу, тому для побудови правової держави необхідно виховувати в собі належне ставлення до осіб, які творять правосуддя. Разом із тим і судді зобов'язані захищати свою незалежність не тільки шляхом вжиття заходів, передбачених процесуальними законами України і Кодексом України про адміністративні правопорушення, а й підвищенням авторитетності судової влади.

References

1. Barenbojm, P. (1997). *Pervaja Konstitucija Mira. Biblejskie korni nezavisimosti suda*. Moskva: Belye al'vy.
2. Brincev, V.D. (2010). *Standarti pravovoi derzhavi: vtilennja u nacional'nu model' organizacijnoho zabezpechennja sudovoi vladi*. Kharkiv: Pravo.
3. Zhalinskij, A.EH. (1997). *Professional'naja dejatel'nost' jurista. Vedenie v special'nost'*. Moskva: Izdatel'stvo BEK.
4. *Zakon pro vidpovidal'nist' za nepovagu do sudu 1989* (Verkhovnyj Sovet Sojuza Sovetskikh Socialisticheskikh Respublik). *Sajt Konsul'tant Pljus*. <<http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=ESU;n=1642>> (2014, gruden', 28).
5. *Zakon pro status suddiv 1992* (Verkhovna Rada Ukraini). *Oficijnij sajt Verkhovnoi Radi Ukraini*. <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2862-12>> (2014, gruden', 28).
6. *Zakon pro sudoustrij i status suddiv Ukraini 2010* (Verkhovna Rada Ukraini). *Oficijnij sajt Verkhovnoi Radi Ukraini*. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2453-17>> (2014, gruden', 28).
7. *Kodeks Ukraini pro administrativni pravoporushennja 1984* (Verkhovna Rada Ukraini). *Oficijnij sajt Verkhovnoi Radi Ukraini*. <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/page11>> (2014, gruden', 28).
8. *Konstitucija Ukraini 1996* (Verkhovna Rada Ukraini). *Oficijnij sajt Verkhovnoi Radi Ukraini*. <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>> (2014, gruden', 28).
9. Marochkin, I. IE., Krjuchko, JU. I., Moskvich, L.M. (2009). *Status suddiv*. Kharkiv: Pravo.
10. *Postanova pro nezalezhnist' sudovoi vladi 2007* (Plenum Verkhovnogo Sudu Ukraini). *Oficijnij sajt Verkhovnoi Radi Ukraini*. <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-07>> (2014, gruden', 28).
11. Samokhvalov, V. (2010). *Zagal'na teorija sudovoi vladi: sistemno-pravovi aspekti rozvitku*. Kiiv: Justinian.
12. *Ukaz pro vnesennja zmin i dopovnen' do dejakikh zakonodavchikh aktiv Ukrain'skoi RSR 1990* (Verkhovna Rada Ukraini). *Oficijnij sajt Verkhovnoi Radi Ukraini*. <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/9166-11>> (2014, gruden', 28).
13. Juzikova, N.S. (2007). *Sudovi ta pravookhoronni organi Ukraini: navchal'nij posibnik*. Kiiv: Istina.